

บทที่ 6

ความตระหนักในสิทธิการเป็นเจ้าของทรัพยากร ที่จะใช้ในการรักษาโรคโดยสมุนไพรของหมอเมือง

อำเภอจอมทองเป็นเหมือนอำเภออื่น ๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพต่าง ๆ ไปตามกาลเวลาอย่างไม่หยุดนิ่ง การเปลี่ยนแปลงเริ่มมาเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมา ก่อนที่จะมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ซึ่งได้มีการขยายโครงสร้างด้านถนน ไฟฟ้า ความเจริญ ได้เข้ามาในอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ที่เห็นได้ชัดคือมีการขยายสภาพถนนกว้างขึ้น เป็น 4 เลน และถนนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีตและลาดยาง การเดินทางสะดวกสบาย โครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ได้กระจายเข้ามาหลายอย่างสะดวกสบายโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ได้กระจายเข้ามาหลายอย่าง ซึ่งถูกกำหนดโดยภาคราชการนี้ตั้งการมาจากส่วนกลาง สภาพบ้านเรือนเปลี่ยนไปจากเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวมาเป็นบ้านแบบสองชั้นครึ่งตึก ครึ่งไม้ สภาพครอบครัวเริ่มเปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ยวดยานพาหนะมากขึ้น สักเกตจากรถยนต์ รถจักรยานยนต์มากขึ้น แต่เดิมจะพบล้อเกวียน และจักรยานปัจจุบันหาล้อเกวียนไม่ได้แล้วในหมู่บ้าน ปัจจุบันล้อเกวียนหายไปเนื่องจากมีนายทุนมาซื้อไปเป็นของเก่า สิ่งที่มาทดแทนเป็นรถไถ รถกะบะ รถบรรทุก สภาพที่ดินมีการซื้อจากนายทุน เพื่อสร้างรีสอร์ท สร้างโรงงาน และร้านค้ามากมาย เนื่องจากอำเภอจอมทองเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแหล่ง อาทิ ดอยอินทนนท์ น้ำตก วัดพระบรมธาตุศรีจอมทอง สภาพการเปลี่ยนแปลงมักเกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงการรับวัฒนธรรมตะวันตก และวัตถุนิยม บริโภคนิยมมากขึ้น ชุมชนเคยสงบเรียบง่ายก็เปลี่ยนแปลงมาสู่การแข่งขันในด้านเศรษฐกิจ สังคม และส่งผลกระทบต่อสิ่งที่อยู่รอบด้านมากขึ้นทุกวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบและการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมและวัฒนธรรมที่เข้ามาใหม่ส่งผลการเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ การปฏิบัติทางสุขภาพของชุมชนเปลี่ยนไป (Paul อ้างในเบ็ญญา ยอดคำเนิน, 2529)

หมอเมืองก็ได้รับผลกระทบอย่างมากมาย เนื่องจากความเจริญดังกล่าวส่งผลให้มีโรงพยาบาลสถานีอนามัย มีการให้บริการทางการแพทย์แบบตะวันตก สมุนไพร ถูกลืมเลือนไป และเริ่มมามีบทบาทอีกครั้ง เมื่อมีการเรียกร้องที่จะสงวนอนุรักษ์ พืชสมุนไพรซึ่งกว่าจะถึงวันนี้สมุนไพรและป่าถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก สมุนไพรบางอย่างไม่มีอยู่ในชุมชนแล้ว นั่นคือระบบการแพทย์พื้นบ้าน ความเชื่อ และพิธีกรรม ระบบคิดที่สัมพันธ์กับความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่เดิมได้รับผลกระทบด้วย (ยศ สันตสมบัติ, 2542) ทั้งในแง่ของการใช้ประโยชน์

บทบาทในการจัดการและเลือกใช้พืชสมุนไพร (กฤษณา บุญชัย, 2540) จากการสอบถามสนทนากลุ่มพืชสมุนไพรที่เคหาได้รับบริเวณป่าใกล้บ้าน และหมอมืองเคยนำมาใช้รักษาคนไข้ที่เริ่มหมดไป เช่น ไม้ต้องเต้า ไม้กำสามปีก ไม้จักค่าน ไม้โมกมัน ต้นเปล้าน้อย ต้นเปล้าหลวง ประกอบกับป่าเหลืออยู่น้อย และอยู่ห่างออกไปไกลจากหมู่บ้าน เนื่องจากนายทุนมากวันซื้อที่ดินส่งผลให้ป่าและพืชสมุนไพรถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก รวมทั้งปัจจุบันได้มีกฎหมายของป่าไม้ไม่ให้มีการนำไม้ออกจากป่า ผู้คนก็ไม่มีโอกาสรู้จัก สมุนไพรที่มีคุณค่าต่อบรรพบุรุษ ก็มีแต่หมอมืองเท่านั้นที่รู้ลึกหวงแหน เสียหาย สมุนไพรอันมีค่าที่ให้พ่อหมอทั้งหลายได้ใช้อย่างสะดวกในสมัยก่อน แต่ในปัจจุบันหมอมืองเข้าสู่วัยชราและอายุมากทำให้การเดินทางไปเก็บสมุนไพร การสงวน การปลูกก็ทำได้น้อยลง พร้อม ๆ กับปัจจุบัน สังคมเริ่มตื่นตัวที่จะแสวงหาสมุนไพรตามกระแสวัฒนธรรมนิยม โดยไม่มีการเข้าใจถึงภูมิปัญญาอันลึกซึ้งของสมุนไพร และไม่ได้ตระหนัก มีแต่ใช้แสวงหาโดยไม่คิดที่จะปลูก ขยายพันธุ์ ดังที่พ่อหมอเมืองคำบอกว่า “ละอ่อนบ่าเคียว มันเห่อไปเลย บ่อฮื้ออะฮั้งแต่ฮื้อแต่กินใจแต่บ่อฮื้อจักดูแลรักษาสมุนไพร ตะก่อนต้นขุดต้นกาวเครือมีเปือเระะ บ่าเคียวมันนิยมกันเหมือนคนบ่อฮื้อคิง” (เด็กรุ่นใหม่สมัยนี้นิยมตามกระแสไปเรื่อย ไม่รู้อะไรจริง รู้เพียงแคได้กินได้ใช้ แต่ไม่รู้จักดูแลรักษาสมุนไพร สมัยก่อนต้นขุดต้นกาวเครือมีเยอะเยะ ซึ่งขณะนี้นิยมกันมากเหมือนคนไม่รู้ตัว)

เมื่อได้สอบถามถึงสภาพปัญหาที่เปลี่ยนไปถึงผลกระทบต่อพ่อหมอและสมุนไพรหลายอย่าง โดยส่วนใหญ่ยังไม่ทราบถึงสิทธิของตนและมีกฎหมายใหม่ออกมาคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ผู้ศึกษาจึงได้อธิบายในประเด็นข้อกฎหมายใหม่โดยภาพรวม เพื่อให้หมอมืองได้เข้าใจและทราบถึงสิทธิของหมอมืองเป็นเบื้องต้น เช่น สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพยากร สิทธิที่จะเป็นรั้วป้องกันการแย่งชิงทรัพยากรสมุนไพรและตำรับสูตรยา ซึ่งการศึกษาประเด็นในสิทธิของการเป็นเจ้าของทรัพยากร สิทธิเกี่ยวกับพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นเมืองท้องถิ่น มีประเด็นที่จะต้องพูดถึงว่านับแต่การเข้ามาของการแพทย์แผนตะวันตกหรือที่เรียกว่าการแพทย์แผนใหม่ ในสมัยรัชการที่ 5 การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นเมืองท้องถิ่นก็เริ่มถูกกลืนเลื่อนไปจากสังคมไทย และในขณะที่คนไทยส่วนใหญ่ไม่เห็นคุณค่าของสมุนไพรและตำรับยาโบราณ ชาวต่างประเทศจำนวนมากที่เข้ามาประเทศไทยในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนักท่องเที่ยว นักศึกษา นักวิจัย นักธุรกิจ ได้กว้านซื้อตำรับยาตำรายาโบราณ และเก็บสมุนไพรจำนวนมากกลับประเทศตัวเองอย่างเงียบ ๆ ว่าจ้างคนไทยไม่รักษาติดบางคน แปรตำราเหล่านั้น พร้อม ๆ กับทำการวิจัยสมุนไพรควบคู่กันไป เมื่อได้ผลการวิจัยที่ชัดเจน ทั้งส่วนประกอบของตัวยา ปริมาณที่ใช้ และสรรพคุณ ทั้งหมดก็พร้อมที่จะนำมันเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรม เพื่อผลิตเป็น “ยาสมุนไพร” ที่พร้อมจะส่งขายทั่วโลก ทำกำไรให้บริษัทและประเทศนั้น ๆ ปีละนับพันล้านเหรียญดอลลาร์สหรัฐฯ ในขณะที่ “ประเทศ” เจ้าของตำรับตำรายา

และสมุนไพร ยืนมองอยู่เฉย ๆ เพราะไม่เห็นคุณค่าของสิ่งที่ตัวเองมีและไม่เข้าใจว่าชาวต่างชาติ จะให้ความใส่ใจต่อสุขภาพด้วยวิถีทางธรรมชาติและ “ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของตน” มากมายขนาดนั้น

ถึงแม้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทย ยังไม่รู้และไม่เห็นคุณค่าของสมุนไพรไทยและภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษ แต่เนื่องจาก “สังคมชนบท” ยังไม่ล่มสลายไปจากสังคมไทย ผู้ที่ยังเห็นคุณค่าและพยายามอย่างยิ่งที่จะปกป้องรักษาสิ่งที่คุณค่าเหล่านี้ไว้จึงยังคงมีอยู่ เขาเหล่านั้นคือ เหล่าหมอเมือง พระสงฆ์ผู้ปลูกสมุนไพร และผู้สนใจในวิชาการแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นเมืองท้องถิ่น

ความพยายามที่จะสร้างรั้วล้อมบ้าน เพื่อกันการละเมิดลิขสิทธิ์ของหมอเมืองและหมอแผนโบราณได้เริ่มก่อรูปขึ้นในเวลาหลายปีที่ผ่านมา ท่ามกลางกระแสสนับสนุนและคัดค้านจากผู้ที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครอง และส่งเสริมปัญญาการแพทย์แผนไทย ก็ได้ผ่านการพิจารณาจากรัฐสภา เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2542 และได้ประกาศใช้บังคับในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 (กระทรวงสาธารณสุข, 2542)

สำหรับข้อสงสัยและคำถามอันมากมายของหมอเมืองตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ มีเนื้อหาสาระเป็นอย่างไร? รวมทั้ง “คุ้มครอง และส่งเสริม” อะไร? ด้วยวิธีใด? พระราชบัญญัติฉบับนี้มีช่องโหว่มากมายจริงหรือ? ในฐานะของผู้ศึกษามีจุดประสงค์ที่ต้องการทราบว่าหมอเมืองมีความเข้าใจและตระหนักในสิทธิของตน ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยซึ่งมีหลักการสำคัญ 5 เรื่อง ดังนี้

- 1) ความตระหนักของหมอเมืองเกี่ยวกับการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
- 2) ความรู้ ความตระหนัก เกี่ยวกับการคุ้มครองของรัฐในด้านคำรับและคำรายการแพทย์แผนไทย
- 3) ความรู้ ความตระหนัก เกี่ยวกับสมุนไพรควบคุมของรัฐบาล
- 4) ความรู้ ความตระหนัก ในกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย
- 5) การส่งเสริมพื้นที่คุ้มครองสมุนไพร

6.1 ความตระหนักของหมอเมืองเกี่ยวกับการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

เนื่องจากส่วนของคณะกรรมการเป็นหมอเมืองที่จะต้องเป็นผู้กำหนดนโยบายและวิถีทางของการแพทย์แผนไทยร่วมกับรัฐบาล คณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วย ข้าราชการระดับสูง 10 คน ซึ่งดูแลหน่วยงานระดับกรมหรือกองที่มีความเกี่ยวข้องกับงานด้านการแพทย์แผนไทยและคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถหรือประสบการณ์ทางด้านการศึกษา

แผนไทย จำนวน 10 คน ในจำนวนนี้อาจมีหมอเมืองร่วมอยู่ด้วย โดยทั้งสองส่วนนี้จะมีปลัด-กระทรวงสาธารณสุขเป็นประธานกรรมการ รวมเป็นคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย จำนวน 21 คน ตามระเบียบกระทรวง ตลอดจนวางมาตรการ การดำเนินงาน ด้านการคุ้มครองและส่งเสริม รวมถึงการพิจารณาวินิจฉัย อุทธรณ์ คำสั่งของนายทะเบียนหรือผู้อนุญาต

จากประเด็นนี้ พ่อหมอเมืองส่วนใหญ่ยังไม่มีความเข้าใจในรายละเอียด ทั้งนี้เนื่องจาก พรบ. ฉบับนี้เพิ่งประกาศใช้ แต่ก็มีบางท่านที่ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

พ่อหมอเมืองคำ ให้ความเห็นว่า "กฎหมายของหลวงตีออกมานี้ คณะกำมะกาน เขาไปได้เป็นหมอเมือง เขาจะจ่ายหรือคุ้มครองได้จะได ปุ่มพญาทำคดีนี้ถือป้อน่าจะถือมีคณะกำมะกาน ดีมีความเข้าใจ วิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ หืดฮอยบ่าเก่าด้วย" (กฎหมายของหลวงที่ออกมานี้ คณะกรรมการไม่ได้เป็นหมอเมืองเขาจะช่วยคุ้มครองภูมิปัญญาได้อย่างไร พ่อเห็นว่า คณะกรรมการจะต้องมีความเข้าใจถึงวิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อแบบโบราณด้วย) รวมไปถึงเวทย์มนต์คาถาที่เป็นตัวเสริมให้เกิดความมั่นใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Malinowski (อ้างใน Green and Johns, 1966) ในขณะเดียวกันแบบแผนทางด้านวัฒนธรรมและหน้าที่ความสัมพันธของการแพทย์พื้นบ้าน มิได้มีเพียงแบบเดียว แต่จะถูกกำหนดโดยขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อที่มีอยู่ในสังคมนั้น (Ackemecht อ้างใน David Landy, 1977)

พ่อหมอแดง "คนรุ่นใหม่บ่าเดี้ยวบ่าว่าหมอบัจจุบันหรือสาธารณสุขจะใจเต่งถือเยยะฮันเยี่ยนี เหมือนกับว่าสิ่งดีหม้อถือป้อจ้วยคนเป็นของผิดกฎหมาย ถือป้ออยากถือหลวงตั้งชมรมและฮ้อมต่อมพญาบ้านญาของล้านนาไว้ถือเขียนบับของหม้อถือป้อไว้ถือละฮ้อนรุ่นใหม่ได้ฮู้ และมันจะได้ฮู้คิงพ่อง" (คนรุ่นใหม่ สมัยปัจจุบันไม่ว่าหมอแผนปัจจุบันหรือสาธารณสุข พยายามบีบบังคับให้ทำโน่นทำนี่ เหมือนกับว่าสิ่งที่พวกพ่อหมอช่วยคนเป็นเรื่องผิดกฎหมาย พ่อหมออยากให้ทางราชการตั้งชมรมเพื่อรวบรวมภูมิปัญญาความรู้ สูตธยา ของแต่ละคนไว้ทั้งลายลักษณ์อักษรและบันทึกไว้ให้คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ศึกษาเขาจะได้รู้ลึกตัวบ่าง)

พ่อหมอหนานแก้ว กล่าวว่า "คำก็คี่ของหลวงตีออกมาถือป้อน่ามันฮับเอาของฝรั่งมังค้ำมานักเกินทำถือสังคมเขาถูกฝ่าหรั่งมันกุมหัวละฮ้อนบ่าเดี้ยวหมด กำมะกานของหลวงจะต้องถือหมอเมืองเข้าไปมีส่วนฮ่วม เขาจะได้จ้วยกันฮ้อนฮักของเก่าไว้ อย่างคาถา อาคม หมู่นี้กำมะกานมันฮู้จะตายเป็นหมอเมืองมันมีศีล, มีสมาธิ อาศัยหลักของศาสนาพุทธเอามายึดเหนี่ยวจิตใจคนถือเยยะสิ่งดี ๆ" (ความคิดของทางราชการที่ออกมาพอมองว่ารับเอาวัฒนธรรมของฝรั่งทางตะวันตกทำให้สังคมไทยถูกฝรั่งครอบงำคนรุ่นใหม่หมด คณะกรรมการของราชการจะต้องมีความเข้าใจที่จะให้หมอเมืองเข้าไปมีส่วนร่วม จะได้ช่วยกันอนุรักษ์ของเก่าไว้ เช่น คาถา อาคม พอมองว่า กรรมการ

จะรู้และเข้าใจหรือไม่ เพราะการเป็นหมอเมืองจะยึดหลักพระพุทธศาสนา ยึดมั่นในศีล สมาธิ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่จะทำให้คนได้ปฏิบัติแต่สิ่งดี ๆ) ซึ่งงานของ Kleinman (1984) ก็ได้ อธิบายถึงการให้หลักด้านศาสนา มาเสริมกำลังใจ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการสร้างปรับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ป่วยและญาติกับหมอผู้รักษา ได้ดีขึ้น

พ่อหมอหนานก่อง ให้ความเห็นว่ "อีป้อก็คิดว่า กฎหมายคือออกมาอยากให้อันมันกุมถึงป่าไม้ สมุนไพร สูตรตำรับยา การหีบยา อีป้อว่าพืชไม้ป่าเดี่ยวมันป่ามีแล้ว ทางก้านควรจะมีการอนุรักษ์ คุ่มครองพืชสมุนไพรดีหายาก เช่น ต้นกำสามปีก ต้นกำพิน พืชสมุนไพร ต้นนางจาง เปล้าน้อย ป่าเดี่ยวเสาะหายากป่ามีแล้ว" (พ่อกี้คิดว่ากฎหมายที่ออกมาอยากให้อันมันกุมถึงป่าไม้ สมุนไพร สูตรตำรับยาการปรุงยา พื่อว่าพืชไม้ขณะนี้ไม่มีแล้ว ทางราชการควรจะมีการอนุรักษ์คุ่มครองพืชสมุนไพรที่หายาก เช่น ต้นกาสามปีก ต้นกวิพิน พืชสมุนไพร ต้นรางจืด เปล้าน้อย ขณะนี้หายาก ไม่มีแล้ว)

พ่อหมอน้อยตีบ ก่าวิล หมอเมืองตำบลข่วงเปา กล่าวเสริมว่า "อีป้ออยากหื้อ ทางก้านเอา เรื่องนี้หื้อแต่ ๆ อีป้อว่าก้านฮับเอาความรู้ ของหมอแต่ละคนในบ้านเฮา มันเป็นก้านฮู้ปอดัน ฮู้ของ ไผของมัน ก้านออกกฎหมาย ออกมาอีป้อก็อยากจะฮู้เหมือนกันว่าอันไหนเฮาควรก่า อันไหนเฮา ควรพัฒนา หื้อมันไปต่อกันทั้งทางก้านและหมอเมือง อีป้อว่า ดึงสองอย่างมันมีดี หมอปัจจุบัน มันแปงแต่ถ้าเป็น โรคร้ายแรง เป็นกี้จ้วยได้เงินก้านผ่าตัด อย่างสูตรหิดอีป้อเป็นของเก่าโบราณ มันกี้ มีส่วนหื้อจ้วยทางจิตใจคนและหื้อจาวบ้านประหยัดเงินสำฟอง เขาย่ามีเงินอีป้อก็บ่าเอา จ้วยกันไป เพราะอีป้อเอ็นดูเขา" (พ่อต้องการให้ทางราชการทำเรื่องนี้ให้จริงจัง พื่อว่าการที่รับเอาความรู้ของ หมอแต่ละคนในบ้านเราเป็นเรื่องสำคัญเฉพาะตนแตกต่างกัน เมื่อกฎหมายออกมาพื่อต้องการรู้ เหมือนกันว่สิ่งใดควรทำ สิ่งไหนควรพัฒนา คือให้ทั้งราชการและหมอเมืองต้องทำไปพร้อมกัน พื่อว่าทั้งสองอย่างดี หมอปัจจุบันคำรักษาแพง แต่ถ้าเป็นโรคร้ายแรงเขาก็ช่วยได้ เช่น การผ่าตัด ขณะเดียวกันสูตรยาของพ่อถึงแม่เป็นของโบราณ แต่กี้มีส่วนช่วยทางด้านจิตใจและให้ชาวบ้านได้ ประหยัดเงิน ถ้าชาวบ้านไม่มีเงินพ่อกี้ไม่เอา ช่วยกันไปเพราะพ่อเอ็นดูเขา) กล่าวคือ หมอเมืองใช้ ยาสมุนไพรราคาถูกช่วยทางจิตใจ และประสิทธิภาพทางกายและสังคม ด้วยความสามารถที่เข้าถึง อารมณ์ ความรู้สึกของผู้ป่วยและญาติได้ดี มีกระบวนการที่ให้กำลังใจ ในขณะที่การรักษา กับ แพทย์แผนปัจจุบันอาจต้องมีค่าใช้จ่ายสูง แต่กี้มีข้อได้เปรียบคือแพทย์แผนใหม่ สามารถให้การผ่าตัด ได้ในกรณีที่เป็นโรคร้ายแรงเกินกว่าหมอสมุนไพรจะช่วยได้ ฉะนั้น พ่อหมออยากให้ทั้ง 2 แผน ร่วมมือกัน ซึ่งการประสานของแผนเดิมและแผนใหม่สอดคล้องกับงานของ Heggenhougen and Sesia-Lewis (อ้างในชัยชนะ สุวรรณเวช, 2535)

ในประเด็นนี้พอสรุปได้ว่า พ่อเมืองทุกคนเกิดความคิดเห็นและสำนึกในการที่ทางราชการได้ออกกฎหมายคุ้มครอง พ.ร.บ. ภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย พ่อเมืองให้ความเห็นว่า ถึงแม้จะเป็นของใหม่ แต่ก็มีส่วนช่วยให้คณะทำงานคณะกรรมการที่จะทำงานด้านนี้ ได้รู้และเข้าใจในวิถีปฏิบัติของหมอเมืองซึ่งไม่ใช่หมอแผนปัจจุบันหรือหมอแผนโบราณที่ผ่านการอบรม และมีใบประกอบโรคศิลปะ พ่อเมืองทุกคนตระหนักว่าคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาไทยจะต้องให้พ่อเมืองได้เข้าไปมีส่วนร่วมในสิทธิตามกฎหมายนี้ เพื่อจะได้คุ้มครองสิทธิพืชสมุนไพรตำรับสูตรยาของแต่ละคน พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางในการที่จะให้เกิดความตระหนักเข้าใจแบบแผนในการรักษาทั้ง 2 แผน ที่จะผสมผสานกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ พ่อเมืองทุก ๆ คนให้ความเห็นตรงกันว่า แม้สังคมจะเจริญก้าวหน้าตามประเทศตะวันตก และกระแสการพัฒนาที่ลั่งไหลเข้าสู่ชุมชน กระทั่งถึงการเปลี่ยนแปลงด้านความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่เดิม แต่ยังคงเชื่อมั่นว่าตัวกฎหมายนี้ออกมาบังคับใช้ก็จะเป็นประโยชน์ในการที่จะได้อนุรักษ์คุ้มครองทั้งพืชสมุนไพร ป่า ทรัพยากร หิ้งบุคคล (หมอเมือง) ไว้ให้ชนรุ่นหลังได้รับการศึกษาเป็นมรดกตกทอดสู่สังคมต่อไป

6.2 ความรู้ ความตระหนักเกี่ยวกับการคุ้มครองของรัฐในด้านตำรับและตำราการแพทย์แผนไทย

ในข้อนี้คือ การใช้ความคุ้มครองทั้งตำรับยาและตำรายา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นตำรับตำรากำแก่มีอายุหลายสิบปี รวมทั้งส่งเสริมให้มีการคิดค้นตำรับยาใหม่ ๆ เพื่อมาจดทะเบียนสิทธิขอรับความคุ้มครองได้ ซึ่งมีผู้ที่มีตำรายาในครอบครองอาจจะไม่ต้องการจดทะเบียนสิทธิก็ได้แต่พระราชบัญญัติฯ จะคุ้มครองเฉพาะภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยที่มากขึ้นทะเบียนไว้เท่านั้น ส่วนตำรับ ตำรายา ที่มีความสำคัญมากจะได้รับประกาศให้เป็นตำรับยาแผนไทยของชาติหรือตำราการแพทย์แผนไทยทั่วไป ซึ่งจะมีผลให้เกิดการอ้างอิงได้ หากชาวต่างชาติจะนำสูตรยาเหล่านี้ไปขอสิทธิบัตร

พ่อเมืองส่วนใหญ่ ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในส่วนตำรา ดังต่อไปนี้

พ่อเมืองเมืองคำ "ของฮีป้อมันบ่ามีตำสา เป็นจีนเป็นอันอาศัยความจำ ประสบก้าน ตำสา ก้านแพทย์โบราณมันมีหลายอย่าง จะหื้อฮีป้อมันบ่าออกจะหื้อทางก้านจัดพิมพ์จะดีแต่ หมูฮีป้อมันบ่าช่วยถ่ายทอดหื้อ สะพ่อง ตำสาบ่าเก่า ตีมิตำมวัดตำนวนาหลวงแหวไปฮีป้อมันบ่าเสียตาย บางเล่มเป็นกำบ่าเก่า ฮีป้อมันบ่าจะช่วยแก้หื้อ) (ของพ่อไม่มีตำราเป็นรูปเล่ม อาศัยการจำประสบการณ์ ตำราการแพทย์โบราณมีหลายอย่าง ถ้าจะให้ดี พ่ออยากจะทำทางราชการจัดพิมพ์จะดีมาก กลุ่มของพ่อยินดีช่วย

ถ่ายทอดให้ คำরাเก่าหลายอย่างที่มีอยู่ตามวัดถูกทำลายไปมากพอเสียเลย บางเล่มเป็นภาษาคำเมือง โบราณพอจะช่วยเหลือให้)

พ่อหมอแดง กล่าวว่า "อีป้อว่าคำฮาเหล่านี้กฎหมายทางก้านคือออกมาอีป้อว่า อ่าอย่างอีป้อ มันบ่าได้ฮวบไว้ แต่มันอยู่ในปุมพญา จำไว้ในตัว และยึดถือปฏิบัติมาตลอด อีป้อว่าจะขึ้นทะเบียน กฎหมายได้จะได้อีป้อก็คิดว่าอย่างฝรั่งมันมาศึกษากับอีป้อ เมื่อก่อนมันมาเอาปุมพญาของหมู่เฮาไปหมดแล้วมันก็ไปจดทะเบียนก้านถ้าวว่าเป็นของมัน ซึ่งแต่ ๆ มันเป็นความคิดของอีป้อ ทางก้านคือ สาธารณสุขและโฮงยา บ่าหมู่นี้มาหาอีป้อ มากินมานอนที่บ้าน ด้วยความเกรงใจ เข้าหน้าที่ทางก้าน อีป้อก็เลยบอกที่หมอดแต่ฝรั่งมันหลวกกว่าหมู่เฮามันเอาไปแบ่งเป็นยาสมุนไพรมาขายให้คนไทย เฮา เยียะอย่างอีป้อถูกต้อง" (พ่อว่าคำฮาเหล่านี้กฎหมายราชการที่ออกมานั้น อย่างกรณีพ่อไม่ได้มีการรวบรวมไว้ แต่อยู่ในความจำ ปัญญา ที่อยู่กับตัว และได้ยึดถือปฏิบัติมาตลอด พ่อว่าจะขึ้นทะเบียนตามกฎหมายนี้ได้อย่างไร พ่อคิดว่ากรณีฝรั่งมาศึกษากับพ่อ เมื่อก่อนฝรั่งมาเอาภูมิปัญญาของพวกเราไปหมดแล้วก็นำไปจดทะเบียนแล้วบอกว่าเป็นของเขา ซึ่งความเป็นจริงเป็นความคิดของพ่อ ทางราชการคือ สาธารณสุขและโรงพยาบาลได้มาหาพ่อ มากินนอนที่บ้าน ด้วยความที่เกรงใจเข้าหน้าที่ทางราชการพ่อก็บอกให้ทุกอย่างหมด แต่ฝรั่งฉลาดกว่าเรา นำไปทำเป็นสมุนไพรมาขายให้คนไทยเราทำอย่างนี้ไม่ถูกต้อง)

พ่อหมอหนานแก้ว กล่าวเสริมว่า "คำฮาเก่าอีป้อเคยจดไว้พ่อง แต่เอาเป็นกับพิธีกำ ทางศาสนาจะหื้อดีจะต้องเขียนสูตรเขียนปี่ออกมาหมด หมู่หมอเมืองกู่คนควรรวมหัวกัน ทำเป็นคำฮาหน้าหมู่เฮาช่วยกันทำเพื่อจะบ่าฮื้อคนอื่นซึ่งบ่าหู้ เรื่องเหล่านี้ลักเอาคำฮาเฮาไปเยียะไปเลย อีป้อว่ากฎหมายข้อนี้จะช่วยฮื้อของบ่าเก่าดีหลงเหลืออยู่พ่องได้รับก้านฮอมไว้ ของแต่ละคนซึ่งมีปุมพญาต่างก้าน" (คำฮาเก่าพ่อเคยจดไว้บ้าง แต่ทำร่วมกับพิธีกรรมทางศาสนาจะให้ดีจะต้องเขียนสูตรคำฮาออกมาทั้งหมด กลุ่มหมอเมืองทุกคนควรรวมตัวกันจัดทำเป็นคำฮาส่วนรวม คือ ช่วยกันทำเพื่อให้คนที่ไม่มีความรู้ เรื่องเหล่านี้ขโมยคำฮาของเราแล้วทำให้เสียหายไปเรื่อย พ่อว่ากฎหมายข้อนี้จะช่วยให้ของเก่าแก่ที่หลงเหลืออยู่บ้างได้รับการอนุรักษ์ไว้ ซึ่งภูมิปัญญาของแต่ละคนจะแตกต่างกัน)

พ่อหมอหนานก่อง กล่าวเสริมว่า "ก้านจดทะเบียนคุ้มครองปุมพญา มันก็ดีแต่ ๆ แต่ทางก้านจะหื้ออีป้อได้มีส่วนช่วยจะได้อีป้อว่า คำฮา พิธีกำ ศาสนา คาลา อาคม มันอยู่ด้วยกัน ถ้าหมู่เฮาเจ้อว่า หมอเมืองทั้งหมดมีใบและบ่ามีใบอย่างอีป้อ ช่วยกันถ่ายทอดให้ลูกหลานคนที่มีใจฮัก นิสัยดี มีคุณธรรม คือหื้อต่างก้านจัดหลักสูตร หื้อละอ่อนเฮียนเสริมในโฮงเฮียนคงจะดี ละอ่อนสมัยใหม่มันจะได้รู้จักสมุนไพรและพิธีกำโบราณ เป็นการสร้างหื้อละอ่อนได้หู้ก็ดี" (การจดทะเบียนคุ้มครองภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่ดีมาก แต่ทางราชการจะให้พ่อได้มีส่วนช่วยอย่างไรบ้าง พ่อว่า คำฮา พิธีกรรม ศาสนา คาลา อาคม จะต้องอยู่ด้วยกัน ถ้าพวกเราช่วยกัน หมอเมืองทั้งหมด

ที่มีใบและไม่มีใบ [ใบอนุญาตประกอบโรคศิลป์-ผู้แปล] เหมือนกับพ่อ จะได้ช่วยกันถ่ายทอดให้ ลูกหลานที่มีใจรัก นิสสัยดี มีคุณธรรม คือให้ทางราชการจัดหลักสูตร ให้เด็กรุ่นใหม่ได้เรียนเสริม ในโรงเรียนจะดีมาก เด็กรุ่นใหม่จะได้รู้จักสมุนไพรมะและพิธีกรรมโบราณ เป็นการสร้างให้เด็ก รุ่นใหม่ได้รู้จักคิดและเห็นคุณค่า)

พ่อหมอน้อยตีบ กล่าวว่า "ตามกฎหมายนี้ อีป้อบู้ว่า มันจะคุ้มครองเฉพาะหมอแผนโบราณ ดีผ่านการอบรมและมีใบประกอบโรคศิลป์ มันคงบ่ได้คุ้มครองหมู่เฮาแน่ ๆ อีป้อว่า ตำสาของหมอ เมืองกู่คนมันบ่เหมือนกัน ข้าพ้องอย่างอีป้อบ่าใจมีคนถ่ายทอดกำหนดลิขสิทธิ์ถ้าหากว่าอีป้อตาย ไปก็ดี ตำสาเหล่านี้จะเยยะจะใด ไผจะได้รับช่วงต่อ อย่างบ้านเฮามีสูตรยาดี ๆ มีเปอระอะดีคนกิน แล้วหาย อย่างของอีป้อมีต้นเถาวัลย์เบียงแก้ปวดข้อปวดกระดูก ปวดกล้ามเนื้อ ซึ่งอีป้อก็ใจได้หลายคน มาเป็น 30 ปี ในส่วนนี้อีป้อก็อยากให้ออกข่าวสารให้หมอเมืองได้ฮับฮู้ เรื่องกฎหมายนี้ นึก ๆ" (ตามกฎหมายนี้พ่อไม่ทราบว่าจะคุ้มครองเฉพาะหมอแผนโบราณที่ผ่านการอบรมและมี ใบประกอบโรคศิลป์ กฎหมายคงไม่ได้คุ้มครองพวกเราแน่ พ่อว่าตำราของหมอเมืองทุกคนไม่ เหมือนกัน ในบางครั้งอย่างกรณีพ่อไม่มีคนถ่ายทอด การลิขสิทธิ์ถ้าหากพ่อเสียชีวิตไปตำรา เหล่านี้จะทำอย่างไร ใครจะรับช่วงต่อ ในบ้านเราก็มีสูตรยาดี ๆ อยู่หลายอย่างทีคนกินแล้วหาย กรณีของพ้อมีต้นเถาวัลย์เบียง ซึ่งรักษาอาการปวดกระดูก ปวดกล้ามเนื้อ ซึ่งพ้อก็ใช้รักษามานาน กว่า 30 ปี พ้ออยากให้ทางราชการได้ให้ข่าวสารให้กับหมอเมืองได้รับรู้เรื่องกฎหมายนี้ให้มาก ๆ)

สรุป

ตำราส่วนใหญ่ของหมอเมือง ไม่ได้มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่พ้อมีบ้างก็ไม่ได้ รวบรวมไว้เป็นเรื่องราวและอยู่ในภาพชำรุด เสียหาย ฉีกขาด เลอะเลือน พ่อหมอส่วนใหญ่จะไม่ ค่อยเข้าใจในการจดทะเบียนตำราเหล่านี้ เพราะองค์ความรู้ภูมิปัญญาเหล่านี้อยู่ในตัวของพ่อหมอ ซึ่งจดจำประสบการณ์อยู่ในตัวเฉพาะบุคคล พ่อหมอส่วนใหญ่ก็ให้ความเห็นที่เสนอแนะให้ทาง ราชการสนับสนุนเงินจัดทำข้อมูลตำราของพ่อหมอแต่ละคนไว้เพื่อจะได้จดทะเบียนไว้ ตำราสูตรยา ของพ่อหมอบางสูตรมีคุณภาพดีมาก ใช้รักษาชาวบ้านมานาน เมื่อไม่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ เหล่านี้ ประกอบกับไม่มีคนรับการถ่ายทอดคือขาดลูกศิษย์ พ่อหมอบางคนเสนอให้ทางราชการ บรรจุหลักสูตรเรื่องสมุนไพรมะ พิธีกรรม ประเพณี วัฒนธรรมของหมอเมืองให้นักเรียน เยาวชน รุ่นใหม่ได้เรียนรู้จะเป็นการเพิ่มศักยภาพฐานองค์ความรู้เหล่านี้ให้คงอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำราส่วนใหญ่ที่พ้อมีอยู่ถูกเก็บไว้ในวัด เช่น วัดพระบรมธาตุศรีจอมทอง วัดสบเตี๊ยะ เป็นตำรา เก่าแก่โบราณ ไม่ได้ระบุว่าเจ้าของตำรา ถึงแม้ตำราจะเหลืออยู่บ้างในส่วนนี้ก็มีการให้ข้อคิด เห็นกันมากกว่าอยากจะรวบรวมแล้วนำไปขึ้นทะเบียนไว้เป็นของส่วนรวม (ของหน้าหมู่) เผื่อว่าถ้า มีใครสนใจจะได้เห็นคุณค่าภูมิปัญญา นอกจากนี้ได้มีการพูดถึงทางราชการที่รับผิดชอบจะเข้าใจ

คาถา อาคม ไสยศาสตร์ พิธีกรรมเหล่านี้ได้อย่างไร เมื่อมีการจดทะเบียนลิขสิทธิ์ ผลกระทบเหล่านี้ก็เกิดความสับสนว่าประเด็นตำราที่ยังคงอยู่เป็นตำราบุคคล คือ หมอเมืองซึ่งไม่ใช่ตำราวิชาการที่เขียนเป็นหนังสือ แต่เป็นความสามารถเฉพาะบุคคลที่แตกต่างกัน ในข้อกฎหมายนี้พอหมอตระหนักว่าทรัพยากรบุคคลก็สมควรที่จะได้รับความคุ้มครองด้วย ก่อนที่หมอเมืองเหล่านี้จะตายจากโลกนี้ไปพร้อม ๆ กับตำราชีวิตอันเป็นวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชุมชนไปอย่างน่าเสียดาย

6.3 ความรู้ความตระหนักเกี่ยวกับสมุนไพรควบคุมของรัฐบาล

สมุนไพรควบคุม หมายถึง สมุนไพรที่มีจำนวนน้อย ใกล้สูญพันธุ์หรือมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ รัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย จะสามารถออกประกาศว่าสมุนไพรชนิดใดเป็นสมุนไพรควบคุม ซึ่งจะมีผลให้การดำเนินการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสมุนไพรควบคุมตัวนั้น ๆ ต้องอยู่ภายใต้ระเบียบข้อบังคับของกฎหมาย แต่ในขณะเดียวกันทางสถาบันการแพทย์แผนไทยก็จะดำเนินการขยายพันธุ์สมุนไพรควบคุมตัวนั้น ๆ ให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเพื่อนำเข้าสู่ตลาดสมุนไพร และเมื่อสมุนไพรควบคุมตัวนั้น ๆ มีปริมาณมากพอในตลาดสมุนไพรแล้วก็สามารถประกาศยกเลิกสมุนไพรควบคุมตัวนั้น ๆ ได้ ในประเด็นนี้พอหมอเมืองส่วนใหญ่ให้ความสนใจและตระหนักในเรื่องสมุนไพรควบคุมทุกคน ดังในรายละเอียดการให้ข้อมูลของพ่อดังนี้

พ่อดังเมืองคำ กล่าวว่า "อี่ป้อเห็นด้วยกับกฎหมายฉบับนี้ เพราะว่าเดี๋ยวมสมุนไพรหลายตัวเสาะหาได้แล้ว เช่น ก้าสามปีก โมกหลวง รวงจืด ดอกแดง ซึ่งมีคุณค่าทางยามากก็บ่ามีแล้ว อี่ป้ออยากให้ออกก้าขยายพันธุ์ปลูกที่อื่นก้า เพราะเป็นก้านลดก้าใช้จ่ายทางชุมชนและประเทศชาติ หมออย่าง ต้นเป็ล้าน้อย เป็ล้าหลวง ทางฝรั่งและญี่ปุ่นต้องก้านักเขาซื้อตั้งหมดเขาเอาไปแป็งยาสำเร็จรูปมาขายหื้อเฮ้อถ้าหาขยายพันธุ์ได้นักจะทำหื้อเขาขายได้ และมีรายได้ด้วยมา" (พ่อดังเห็นด้วยกับกฎหมายฉบับนี้ เพราะขณะนี้สมุนไพรหลายชนิดหาไม่ได้แล้ว เช่น ก้าสามปีก โมกหลวง รวงจืด ดอกแดง ซึ่งมีคุณค่าทางยามาก ก็ไม่มีแล้ว พ่อดังอยากให้ทางราชการได้ขยายพันธุ์ปลูกให้มาก ๆ เพราะเป็นการลดค่าใช้จ่ายของชุมชนและประเทศชาติ อีกอย่างคือ ต้นเป็ล้าน้อย เป็ล้าหลวง ชาวฝรั่งและชาวญี่ปุ่นต้องการปริมาณมาก ซึ่งมาซื้อทั้งหมด เพื่อนำไปทำยาสำเร็จรูปมาขายให้พวกเรา ถ้าเราขยายพันธุ์ได้มากก็จะทำให้เราขายได้ และมีรายได้ตามมา)

พ่อดังแดง กล่าวว่า "อี่ป้อก็คิดเห็นด้วยก้าแล้ว สมุนไพรมันมีคุณค่าทั้งเป็นของกินและเป็นยา บ่าเดี๋ยวมันมันนักบ่ามีน้อย ดีคินก็มันน้อย สำพ่องหม้ออี่ป้อจะจ่ายก้านปลูกกะได้น้อยเดี๋ยวม เพราะดีบ่ามีอายุกะนักแล้วอี่ป้ออยากให้ออกก้าขยายพันธุ์ที่อื่นก้าสนับสนุนเป็นก้านช่วยอนุรักษ์หื้อสมุนไพรนัก ๆ

ขึ้นอยู่ตามป่าตามบ้าน" (พ่อคิดด้วยเห็นเช่นเดียวกัน สมุนไพรที่มีสรรพคุณทั้งเป็นของกินและเป็นยา ซึ่งขณะนี้คนมากขึ้นป่าก็มีน้อยลง ถ้าฟังก์กลุ่มพ่อจะช่วยกันปลูกก็ได้ไม่มาก เพราะสถานที่ที่ไม่ค่อยมีอายุก็มากแล้ว พ่ออยากให้ทางราชการให้การสนับสนุนเป็นการช่วยอนุรักษ์ให้สมุนไพรมีมาก ๆ ขึ้นตามป่าตามบ้าน) นอกจากนี้สมุนไพรยังเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หมอเมืองมีภูมิปัญญาที่รู้คุณค่า การนำพืชสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ทั้งเป็นอาหารและยารักษาโรค แสดงให้เห็นถึงการเห็นคุณค่าและแสวงหาวิธีการที่จะนำพืชสมุนไพรกลับคืนสู่ธรรมชาติ ดำรงอยู่กับชุมชนที่หมอเมืองอาศัยอยู่ (เขาวภา บุญญาภภาพ, 2540)

พ่อหมอหนานแก้ว กล่าวว่า "อีป้อว่าบ้านเรามีสมุนไพรอยู่หลายอย่าง ดีสำคัญดีเข้าตำรายา ซึ่งบ่าเดี้ยวเสาะหายากหลายตัวเป็นสิ่งดีแต่ถ้าหากทางก่านช่วย แต่ขอหื้อเอาแต่กับโครงการนี้ อีป้อฮู้ว่าสมุนไพรมันขึ้นอยู่กับดิน อากาศ น้ำ ตามแหล่งของมัน บ่าก่อนอยู่ป่าเขา ป่าพะไถลี้บ้าน ถ้าทางก่านจะช่วยก็คือหื้อหมุเฮาช่วยสำรวจสมุนไพรที่หมอมืออยู่ในชุมชนของเขา แล้วเฮาแจ้งหื้อหลวงจ้วยว่าจะหื้อหลวงขยายพันธุ์สมุนไพรอาสาส่งฟ่อง" (พ่อว่าในบ้านเรามีสมุนไพรอยู่หลายอย่างที่สำคัญที่อยู่ในตำรายา ซึ่งเดี้ยวนี้หายากหลายชนิด เป็นสิ่งดีที่ทางราชการจะช่วยเหลือแต่ขอให้ทำจริงจังกับโครงการนี้ พ่อรู้ว่าสมุนไพรมีความสัมพันธ์กับดิน อากาศ น้ำ แหล่งที่อยู่ ในสมัยก่อนจะมีอยู่ตามป่าเขา ป่าละเมาะไถลี้บ้าน ถ้าทางราชการจะช่วยก็คือให้พวกเราช่วยสำรวจสมุนไพรที่หมอเมืองมีอยู่ในชุมชนของเรา แล้วเราแจ้งให้ทางราชการช่วยในการที่จะขยายพันธุ์สมุนไพรอะไรบ้างตามความสำคัญ)

พ่อหมอหนานถ้อง กล่าวว่า "อีป้อเห็นด้วย แต่อยากฮู้หื้อว่า คนรุ่นใหม่มันบ่อเข้าใจในคุณค่าของยา เราต้องสร้างจิตสำนึกหื้อด้วย เจ้นว่า ปลูกไว้เป๋อเลอะ แต่ใช้บ่าจ้าง มั่วแต่คิดถึงเงินทองส่งขายหื้อเมืองนอก หมคเงินเฮาถูกเอาเปรียบจากเมืองนอก เหมือนสมุนไพรหลายตัวดีฝรั่งขอซื้อไปปลูกแถมเตื่อละอ่อนหู้แต่ใจแต่บ่หู้ก่า" (พ่อเห็นด้วยแต่ต้องการพูดว่า คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยเข้าใจในสรรพคุณของยา เราต้องสร้างจิตสำนึกให้พวกเขาด้วย อย่างเช่น ปลูกไว้ให้มากแต่นำมาใช้ไม่เป็น มักแต่คิดถึงเรื่องเงินทองที่ส่งขายให้ต่างชาติทั้งหมด จนเราถูกเอาเปรียบจากต่างชาติ ดังเช่นสมุนไพรหลายชนิดที่ฝรั่งขอซื้อไปปลูก อีกไม่นานต่อไปเด็กรุ่นใหม่ก็รู้แต่การนำไปใช้อย่างเดียว แต่ไม่รู้คุณค่าของสมุนไพร)

พ่อหมอน้อยตีบ กล่าวว่า "อีป้อว่าสังคมมันเห่ออ่าสาางศิเบ่าหุ อย่างบ่าเดี้ยวละอ่อนมันสนใจก้าว เครือกับต้นบุกหลายไถ้ง คิงตีมันบ่อหู้ว่ามันใจเป็นกันก่อ เป็นฮ้องว่า หู้จักมันแต่บ่าหู้เข้าใจและเสียนฮู้จากมัน สมุนไพรมีคุณค่าหู้จักใจ มีโทษถ้าใช้บ่าจ้าง อีป้อก็เห็นด้วยดีหลวงเป็นหื้อความสำคัญจะได้มีก่านอนุรักษ์สมุนไพรหื้อมีอยู่ตลอดไป" (พ่อว่าสังคมขณะนี้ให้ความนิยม ฟุ่งเฟื่องมากเกินไป อย่างเช่นในขณะนี้เด็กรุ่นใหม่สนใจกวาวเครือกับต้นบุก ทั้งที่ยังใช้กันไม่เป็น เขาเรียกว่า

รู้จักมัน แต่ไม่ทำความเข้าใจ และเรียนรู้จากมัน สมุนไพรที่มีสรรพคุณตำราใช้ มีโทษถ้าใช้ไม่เป็น พอกก็เห็นด้วยที่ทางราชการได้เห็นความสำคัญ จะได้มีการอนุรักษ์สมุนไพรให้คงอยู่ตลอดไป)

จากประเด็นสมุนไพรควบคุม พอสรุปได้ว่าพ่อหมอทุกคนมีความรู้สึกและเห็นด้วยต่อภาคราชการที่มีกฎหมายฉบับนี้ออกมา เพื่อจะได้คุ้มครองอนุรักษ์พืชสมุนไพร โดยเน้นที่จะขยายพันธุ์พืชสมุนไพรที่หายากและใกล้จะสูญพันธุ์ ตลอดจนควบคุมกลไกตลาดในเชิงธุรกิจตามกระแสนิยมพืชสมุนไพรที่เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น แต่ที่ดินและป่าไม้ลดลง ขาดที่ดินในการปลูกพืชสมุนไพร พ่อหมอทุก ๆ คน ก็พยายามที่จะสงวนรักษาพืชสมุนไพรเหล่านี้ อยู่แล้ว แต่ด้วยอายุขัยซึ่งชราภาพมาก ประกอบกับมีฐานะยากจน ขาดที่ดินและแหล่งเงินทุนสนับสนุนซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญ พ่อหมอทุกคนให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า อยากจะให้สนับสนุนส่งเสริมพืชที่ขาดแคลนในความหมายและบริบทของชุมชน เช่นที่ อำเภอจอมทอง สมัยก่อนจะมีต้นเปล้าน้อย กำสามปีก โมกหลวง กวาวเครือมาก ปัจจุบันลดน้อยลง จึงต้องการที่จะให้หน่วยงานภาครัฐ สนับสนุน ขยายพันธุ์และเห็นด้วยกับการประกาศให้สมุนไพรที่หายากเป็นสมุนไพรควบคุมโดยรัฐบาล ด้วยเหตุที่ชุมชนได้รับกระแสจากภายนอก เข้ามาทำลายความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรมดั้งเดิม ทำให้บทบาทในการจัดการทรัพยากรของชุมชนถูกละเลยไม่ได้รับการปฏิบัติ (กฤษณา บุญชัย, 2540) รวมทั้งเป็นการป้องกันไม่ให้ชาวต่างชาติเข้ามาทำเชิงธุรกิจมากเกินไป จนทำให้เสียความสมดุลในเชิงความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ พ่อหมอทุกคนยังเห็นด้วยในการเชื่อมโยงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ให้คงอยู่ร่วมกันในชุมชน อันเป็นการอนุรักษ์ทั้งคนและสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งก็คล้ายกับชุมชนล้านนาหลายแห่งที่ยังมีความเชื่อความศรัทธาในพิธีกรรมทางศาสนาที่หมอเมืองได้ประพฤติปฏิบัติร่วมกับการนำสมุนไพรไปใช้ในทางการรักษาโรคในท้องถิ่น (เขาวภา บุญญาอนุภาพ, 2540)

6.4 ความรู้ ความตระหนักในกองทุนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย

เป็นกองทุนที่มีขึ้นเพื่อการระดมความร่วมมือสนับสนุนจากบุคคล ภาคเอกชน ชุมชน องค์กรรัฐที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย และสมุนไพรไทย เงินทุนของกองทุนจะได้มาจากเงินอุดหนุนจากรัฐบาล เงินหรือทรัพย์สินอื่นที่ได้รับจากภาคเอกชน จากรัฐบาลต่างประเทศ หรือองค์การระหว่างประเทศ รวมทั้งดอกผลและผลประโยชน์ที่เกิดจากกองทุนและรายได้อื่นที่เกิดจากการดำเนินการกองทุน ในประเด็นพ่อหมอให้ความเห็นที่หลากหลาย ซึ่งพอจะยกมากล่าวอย่างดังนี้

พ่อหมอเมืองคำ กล่าวว่า "อีป้อเข้าใจเป็น 2 อย่าง คือ หลวงกับเอกชน ถ้าเป็นคนไทยหรือคนเมืองล้านนาเขา เขาจะเห็นคุณค่าและเคารพต่อภูมิปัญญาของหมอเมืองและสมุนไพร แต่ถ้าเป็นคนต่างชาด ฝรั่งเศสอีป้อนำเห็นด้วย กำนตึ่มันมาช่วยเขา มันจะมาเยี่ยะหื้อ ของบ่าเก่าเฮาสูญหายไ้ตั้งปีบ ภูมิปัญญา สมุนไพร ประเพณีเก่าแก่จะถูกลืม ละอ่อนบ่าสนใจ ขนาดบ่าเดี่ยวมันเห่อล้นจ้านักก่อน" (พ่อเข้าใจแยกเป็น 2 แบบ คือภาคราชการกับเอกชน ถ้าเป็นคนไทยหรือคนพื้นเมืองล้านนาเรา เขาจะเห็นคุณค่าและเคารพต่อภูมิปัญญาของหมอเมืองและสมุนไพร แต่ถ้าเป็นชาวต่างชาติฝรั่งเศสที่มามีช่วยทำสิ่งเหล่านี้อาจทำให้ของเก่าแก่ของเราสูญหายไ้ ทั้งตำรา ภูมิปัญญา สมุนไพร ประเพณี เก่าแก่จะทำให้เด็กรุ่นใหม่ไม่สนใจ และนิยมใช้ของต่างชาติมากขึ้นกว่าเดิมก็เป็นได้)

พ่อหมอแดง กล่าวเสริมว่า "คนมีตางเหมือนกันทุ้มแต่เงินจ้านัก ตะก่อนมาทำลาบป่าเอาท่อนซุงไปขายจันบ้านเขาเดื่อดฮ้อนกัน พ่อหมู่เฮาเอาแต่มันก็เอาเงินมาหื้อเจ้าหน้าที่หลวงเป็นสินบน ถ้าจะอี อีป้อยังพ้อบ่าออกว่าก้องตุนจะเยี่ยะหื้อคนมาช่วยกันได้จะไ้ ขนาดหลวงยังขาดตุน จะหื้อดี หื้อคนในบ้านเขาช่วยกัน เข้าใจกัน โดยหื้อหลวงช่วยสนับสนุนก่าปอหละ" (คนรวยมีเงินก็เช่นเดียวกับทุ้มเงินจ้านวนมาก เมื่อก่อนคนเหล่านี้มาทำลาบป่า เพื่อนำไม้ซุงไปขายจนทำให้บ้านเราได้รับความเดือดร้อน พ่อพวกเราดำเนินการจริงจังขึ้นมา กลุ่มนายทุนเหล่านี้ก็นำเงินมาเป็นสินบนให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อปิดปากไม่ให้ดำเนินเรื่อง ถ้าเป็นเช่นนี้ พ่อยังมองไม่ออกว่ากองทุนเหล่านี้จะทำให้คนมาช่วยกันได้อย่างไร ทั้ง ๆ ที่ทางราชการยังขาดทุนไม่มีทุน ถ้าจะทำได้ดีก็มีกรณีที่จะให้คนในหมู่บ้านเราช่วยกัน เข้าใจกัน โดยให้ทางราชการช่วยสนับสนุนก็เพียงพอแล้ว)

พ่อหมอหนานแก้ว กล่าวว่า "สมุนไพรกับภูมิปัญญาคนเมืองมันต่างกัน แต่หื้ออีป้อใจ้สมุนไพรช่วยคนมาเมิน แต่อีป้อก็มีฮิดฮอย เก้าจี้ช่วยเสริมหื้อก้านจ้วยคนหายเวยขึ้น ก้านตั้งก้องตุนภูมิปัญญา โดยละอ่อนยังกินยาฝรั่งอยู่ อีป้อก็ว่าจะไปบ่าฮอด ดางหลวงเป็นจ้วย แต่หื้อละ แต่เฮาลองก็คิดพ้อหละ มันบ่ามีคนสืบตอดตางด้วย ถ้าหมู่เฮาคนเด่าตายไปละอ่อนบ่าเดี่ยวกั้บ่าหู้บ่าเข้าใจ ช้ามือเอกคนนอกมาช่วย ช้าห้ายเขาจะเยี่ยะไปเลย" (สมุนไพรกับภูมิปัญญาคนเมืองแตกต่างกันแต่พ่อได้ใช้สมุนไพรช่วยคนมานาน แต่พ่อก็มีจารีตประเพณีดั้งเดิมมาช่วยเสริมให้การรักษาคนไข้ได้เร็วขึ้น การตั้งกองทุนภูมิปัญญา โดยที่เด็กรุ่นใหม่ยังกินยาฝรั่งอยู่ พ่อคิดว่าอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จถ้าทางราชการได้ช่วยเช่นนั้น แต่เราลองคิดว่าขณะนี้ยังไม่มีใครมาสืบทอดต่อ ถ้าพวกเราเสียชีวิตไปเด็กรุ่นใหม่ก็ไม่มีความรู้ ไม่เข้าใจ อีกทั้งเรานำบุคคลภายนอกเข้ามาช่วย ช้าร้ายเขาจะทำให้เสียหายได้)

พ่อหมอหนานทอง กล่าวเสริมว่า "อีป้อว่าคงเป็นไปได้อันเดียวคือเรื่องสมุนไพรดีจะหื้ออยู่ แต่คนถ้ายทอดความฮู้ คือ หมอเมืองจะจักหื้อออกจากกัน อีป้อว่ามันบ่าชัดเจน กับก้องตุน คนบ่าจื่อตางแผนโบราณช้าฮ้าย หมอเมืองจะเยี่ยะก้านลำบาก" (พ่อคิดว่าเป็นไปได้กรณีเดียวคือ เรื่อง

สมุนไพรมีที่จะให้อยู่เฉพาะคนถ่ายถอดความรู้ คือ หมอเมือง และการที่จะแยกออกจากกัน พ่อว่าไม่ชัดเจนกับการตั้งกองทุนคนไม่ค่อยเชื่อด้านแผนโบราณ เป็นผลให้หมอเมืองทำงานด้านนี้ลำบากมากขึ้น เป็นผลให้เกิดการต่อต้านทำให้หมอเมืองที่พอหลงเหลืออยู่หมดบทบาทในสังคมไปในที่สุด)

พ่อหมอหมานปิ่น กล่าวเสริมว่า "อีป้อว่า เขาไปก็คิดว่า สมุนไพรทุกอย่างถ้าดีแต่ คนสนใจ กำนตั้งกองทุน ถ้าเขามีเงิน เขาจะจัดกำนจะใด อีป้อว่า หมอเมืองตั้งประเทศมีนิก และหู้้อาสาง ต่างกันกองทุนนี้จะคุ้มกำกอบฮู้" (พ่อคิดว่า เราไปคิดว่าสมุนไพรถ้าดีจริง และคนนิยมใช้ การตั้งกองทุนถ้าเรามีเงินเราสามารถจะทำได้ พ่อว่าหมอเมืองทั้งประเทศมีอยู่หลายคนและรู้เรื่องหลายอย่าง แตกต่างกัน การตั้งกองทุนนี้จะคุ้มค่าหรือไม่ก็ไม่ทราบ)

พ่อหมอหนานอ้าย กล่าวว่า "กองทุนนี้บ่มีความชัดเจน ถ้าป้อกำนายทุนมาบริจจาคเงินหื้อ แต่เขามีผลประโยชน์ คือ อาจเยี่ยะพืชสมุนไพรเฉพาะอย่างในกำนทำธุรกิจ โดยกิดแต่กำนตลาด ถ้าขาย ถ้าจะนี้กองทุนนี้จะเป็นกำนเยี่ยะหื้อธรรมจ้าคเสียได้" (กองทุนนี้ไม่มีความชัดเจน ถ้าพ่อกำนายทุนมาบริจจาคเงินให้ แต่ว่าเขามีผลประโยชน์คือ อาจทำธุรกิจพืชสมุนไพรเฉพาะอย่างโดยคิดแต่ด้านการตลาดค้าขาย กองทุนนี้จะเป็นการทำลายธรรมชาติเสียหายได้)

สรุปจากการสัมภาษณ์ในประเด็นนี้ได้พบความคิดที่หลากหลายหมอแต่ละคนมีความคิดเห็นแตกต่างกันทั้ง ๆ ที่ผู้ศึกษาพยายามอธิบาย ชำ ๆ หลาย ๆ ครั้งเพื่อให้พ่อหมอเกิดความคิด ซึ่งพบว่า การตั้งกองทุนภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยที่จะให้หลาย ๆ ฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ทุนจากต่างประเทศ มาสนับสนุนทำนองขอบริจจาคเงิน พ่อหมอไม่ค่อยจะเห็นด้วยทุกคนมีความคิดที่แย้ง เพราะกลัวว่าการนำเงินข้างนอกหมู่บ้านที่จะใช้ในการพัฒนาสมุนไพรจะมองเชิงธุรกิจค้าขาย ซึ่งถ้าหากกระแสนิยมยอมรับก็มีการปลูกเพิ่มมากขึ้น มีเงินสนับสนุน ถ้าราคาถูกตลาดไม่ต้องการก็ไม่ได้มีการส่งเสริม โดยเกิดการขาดความต่อเนื่องในการอนุรักษ์ พ่อหมอหลายคนมองว่า จะเป็นการขายสมุนไพร ขายความรู้จากแหล่งของหมู่บ้าน ทำให้การสืบทอดความรู้ไม่เป็นระบบตามวิถีวัฒนธรรมที่นำเอาเงินมาเป็นตัวชี้วัด อันเป็นการผิดประเพณีข้อห้าม จรรยาของหมอเมืองแทนที่จะเป็นการส่งเสริมกับกลายเป็นการทำลายไป

6.5 การส่งเสริมพื้นที่คุ้มครองสมุนไพร

ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย รัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุข โดยคำแนะนำของคณะกรรมการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย เป็นผู้จัดทำแผนปฏิบัติการเรียกว่า "แผนจัดการเพื่อคุ้มครองสมุนไพร" เพื่อเสนอขอความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี ซึ่งเป็นแผนงานที่มีแนวทางการดำเนินงานในเรื่องของการจัดการพื้นที่บริเวณที่

เป็นถิ่นกำเนิดของสมุนไพร การกำหนดเงื่อนไขในการอนุญาตให้บุคคลใดเข้าไปในเขตอนุรักษ์ การสำรวจ และศึกษาวิจัยสมุนไพร และถิ่นกำเนิดของสมุนไพร รวมถึงการตรวจสอบและติดตาม ประเมินผลการดำเนินงานตามแผน เมื่อเกิดปัญหาการจัดการหรือทำลายสมุนไพรหรือพื้นที่ สมุนไพรก็สามารถขออนุมัติคณะกรรมการให้กระทรวงสาธารณสุขเข้าดำเนินการได้ทันที รวมทั้ง บังเจกบุคคลที่ครอบครองที่ดิน ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดสมุนไพรก็สามารถมาขึ้นทะเบียนเพื่อขอรับ ความช่วยเหลือได้

ผู้ศึกษาได้อธิบายให้หมอเมืองได้ทราบถึงความตระหนักในสิทธิของกลุ่มหมอเมืองและ ชุมชนให้เข้าใจถึงการจัดการแหล่งสมุนไพรถิ่นกำเนิด การกำหนดพื้นที่ การประเมินผล และ ป้องกันการทำลายแหล่งสมุนไพร ซึ่งพ่อหมอได้ให้ข้อมูล ข้อคิดเห็นในประเด็นนี้

พ่อหมอเมืองคำ กล่าวว่า "บ้านเราที่ดินมีน้อย ป่าก็มี คนก็มากขึ้น อีป่อก็อยากหื้อเขามีดี ปลูกสมุนไพร โดยขอหื้อตางกำหนดหวงหาตีว่างหื้อ ตีดินสาธารณประโยชน์ หื้อปลูกสมุนไพรจะ ดีแต่" (บ้านเราที่ดินมีน้อย ป่าก็ไม่มี คนก็มากขึ้น พ่อก็ต้องการให้เรามีที่ดินปลูกสมุนไพร โดย ขอให้ทางราชการจัดหาที่ดินว่างเปล่า ที่ดินสาธารณประโยชน์เพื่อให้ปลูกสมุนไพรได้จะดีมาก)

พ่อหมอแดง กล่าวเสริมว่า "กฎหมายข้อนี้ฮื้อป้อเห็นด้วย มันจะช่วยหื้อสมุนไพรได้รับก้าน คุ้มครองตามที่อยู่ของมัน อย่างต้นโมกหลวงมันจอบขึ้นตามป่าแพะฮิมห้วย ตีลุ่มมันขึ้นบ่ดี จะหื้อดี หมอเมืองเฮา คงจะช่วยกันหื้อข้อมูลสมุนไพรหื้อตางกำหนด" (กฎหมายข้อนี้พ้อเห็นด้วย เพราะจะช่วยให้สมุนไพรได้รับการคุ้มครองตามแหล่งที่อยู่ของมัน อย่างเช่น ต้นโมกหลวง ที่ขึ้นตามป่าละเมาะ ริมห้วย ที่ดินลุ่มน้ำ เจริญเติบโตไม่ดี ถ้าจะให้ดี หมอเมืองเราต้องช่วยกันให้ข้อมูลด้านสมุนไพรให้ กับทางราชการ)

พ่อหมอหนานแก้ว กล่าวว่า "มันอยู่ตีคนหื้อข้อมูลกับตางกำหนด ตีจะเอาข้อมูลไปเป็นรายละเอียดของกฎหมาย เจ่น กฎหมายมันตีกุมถึงหื้อลงได้ษคนตีฮื้อเยะหื้อตันไม้ เยะป่าบ่มีเหลือ คงช่วยได้นัก" (มันอยู่ที่คนให้ข้อมูลกับทางราชการที่เอาข้อมูลไปเป็นรายละเอียดของกฎหมาย เช่น กฎหมายตีครอบคลุมถึงบ่ทลงโทษผู้ที่ทำลายต้นไม้ ทำลายป่าจนไม่มีเหลือ ถ้าเป็นเช่นนี้ คงช่วยได้มาก)

พ่อหมอหนานอ้าย กล่าวว่า "ก้านมีตีดินอย่างเดียวคงบ่ป้อ มันจะต้องมีคนฮื้อเรื่องเข้าใจและ สำนึกฮื้อเรื่องสมุนไพร มันจะต้องมีคนบ่คนกอยแดนฮื้อป้อซึ่งอายุนักแล้ว และฮื้อป้ออยากหื้อละอ่อน เห็นคุณของสมุนไพร ตางกำหนดจะตีตีตาม เอนแต่กับเรื่องนี้" (การมีที่ดินอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ จะต้องมีคนรู้เรื่อง เข้าใจ และสำนึกเรียนรู้เรื่องสมุนไพร จะต้องเป็นผู้ดูแลแทนพ้อซึ่งชราภาพมากแล้ว และพ้อต้องการให้เด็กรุ่นใหม่ได้เห็นคุณค่าของสมุนไพร ทางราชการควรจะติดตามดำเนินการ อย่างจริงจังกับเรื่องนี้)

จากการให้ข้อมูลในสิทธิความตระหนักในข้อนี้พ่อหมอทุกคนเห็นด้วยที่จะให้มีกฎหมายนี้ได้นำมาใช้คุ้มครองอนุรักษ์พืชสมุนไพร ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติที่มีลักษณะแตกต่างจากพระราชบัญญัติอื่นๆ อยู่หลายประการ เนื่องจากเป็นพระราชบัญญัติคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยที่มีอยู่เดิมและภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยที่คิดค้นขึ้นได้ใหม่ รวมทั้งการคุ้มครองสมุนไพรในพื้นที่เขตอนุรักษ์ นอกพื้นที่เขตอนุรักษ์ ขอบข่ายการดำเนินงาน และพันธกิจของสถาบันการแพทย์แผนไทยจึงมีจำนวนมากตามมาตรา 12 ของพระราชบัญญัติฯ ได้กำหนด “ให้มีสถาบันการแพทย์แผนไทยในสำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงสาธารณสุข มีอำนาจที่ดำเนินการต่าง ๆ เกี่ยวกับการคุ้มครองและส่งเสริมการศึกษา อบรม การศึกษาวิจัย และพัฒนาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรและรับผิดชอบในงานธุรการและงานวิชาการของคณะกรรมการ” ซึ่งจะทำให้สถาบันการแพทย์แผนไทยสามารถปฏิบัติงานได้เหมาะสมกับพันธกิจ การที่สถาบันการแพทย์แผนไทยย้ายไปสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงในครั้งนี้ ไม่มีการเพิ่มอัตรากำลังของเจ้าหน้าที่แต่อย่างใด แต่จะรับโอนย้ายด้วยความสมัครใจ และสำหรับค่าธรรมเนียมท้ายกฎหมายนี้เป็นค่าธรรมเนียมเพดานสูงสุด มิใช่เป็นอัตราค่าธรรมเนียมที่ตายตัว แต่เป็นการเตรียมอัตราสูงสุดไว้เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนได้กฎหมายจึงจะไม่ล้ำสมัย มิใช่อัตราแน่นอนอย่างที่หลายท่านเข้าใจ

พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเป็นกฎหมายใหม่ที่มีลักษณะใช้บังคับแตกต่างจากกฎหมายอื่น ๆ ที่เคยมีมา หลายสิ่งหลายอย่างยังขาดความชัดเจนในทางปฏิบัติ เนื่องจากต้องรอรายละเอียดจากกฎกระทรวงและระเบียบกระทรวง รวมทั้งยังต้องมีการทดลองปฏิบัติเพื่อปรับแก้ไขให้สมบูรณ์ขึ้นอีก

ผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายพยายามคัดค้านเพราะไม่มีความเชื่อถือในตัวร่างพระราชบัญญัติฯ และเกรงว่าการที่พระราชบัญญัติฯ ยังไม่มีความสมบูรณ์แบบจะทำให้เกิดผลเสียต่อวงการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรไทย แต่ท่ามกลางกระแสของการแข่งขันทรัพยากรระหว่างประเทศพัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนา หากเรายังไม่มีสิ่งใดที่จะบ่งชี้ว่า “นี่คือภูมิปัญญาของเรา นั่นคือสมุนไพรของเรา” ด้วยอำนาจรัฐที่อ่อนค้อยกว่า ระบบการเมืองที่ไม่อาจคาดหวังสิ่งใดได้ และการที่คนในชาติยังไม่เห็นคุณค่าของสิ่งที่ใครหลายคนพยายามปกป้อง เรายังคงต้องรับรู้เหตุการณ์ที่เป็นดังเช่น “เป็ล้าน้อย” และ “ตำราภิโกลรัมละ 10 บาท” ต่อไป

ในประเด็นนี้ การศึกษาโดยการสัมภาษณ์ สทนากลุ่มหมอเมืองพบว่า พ่อหมอทุกคนต้องการเรียกร้องให้ทุกหน่วยราชการและประชาชนทุกฝ่ายให้ตระหนักและห่วงแหน ทรัพยากรสมุนไพรเหล่านี้ไว้ ทุกคนเห็นด้วยที่จะให้มีการส่งเสริมการใช้สมุนไพร แต่ต้องมีการอนุรักษ์ขยายพันธุ์ให้มากขึ้น และพ่อหมอทุกคนต้องการที่จะให้มีการบรรจุหลักสูตรใ้ให้นักเรียนในระดับ

ประณหรือมัธยม เพื่อจะได้ปลูกฝังค่านิยมและเห็นความสำคัญของสมุนไพร พ่อหมอบอกทุกคนมีความเห็นว่า ควรมีการคุ้มครองพืชสมุนไพรที่หายากและบางชนิดไม่มีแล้ว และอยากให้มีการจดทะเบียนลิขสิทธิ์ในสิทธิภูมิปัญญาของตน เท่าที่ผู้ศึกษาสังเกต สอบถาม สัมภาษณ์ และดูในประเด็นนี้พ่อหมอบอกหลายคนกล่าวอย่างมีอารมณ์รู้สึกเสียดายว่า “กว่าจะรู้คิง น้ำปิงปอแห้ง” (กว่าจะรู้คิงตัวน้ำปิงก็แห้ง) หมายความว่า กว่าที่เรารู้คุณค่าสมุนไพรก็สายไปเสียแล้ว และพ่อหมอบอกยังไม่เข้าใจข้อกฎหมายคุ้มครองสิทธิ ผู้ศึกษาต้องอธิบายหลาย ๆ ครั้ง จึงพอจะเข้าใจ หากพิจารณาข้อกฎหมายที่ให้สิทธิและส่งเสริมภูมิปัญญาแพทย์แผนไทย ยังไม่ได้ครอบคลุมถึงประเด็นตัวหมอเมืองจริง ๆ เลย ข้อกฎหมายอธิบายเพียงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พอจะเกี่ยวข้อง แต่การแพทย์แผนไทยไม่ได้ครอบคลุมถึงหมอเมือง จะพูดคลุมเฉพาะหมอแผนโบราณหรือหมอที่ได้ผ่านการอบรมจากภาครัฐบาลเท่านั้น ที่จะได้สิทธิตาม พรบ. ฉบับนี้ พ่อหมอบอกหลายคน รู้สึกห่วงลูกห่วงหลาน อยากให้ลูกหลานรุ่นต่อไปได้ใช้สมุนไพรมากกว่าที่ตนเองจะได้ไปประกอบโรคศิลป์ ซึ่งพ่อหมอบอกหลายคนพูดว่า รัฐบาลควรให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง “กว่านี้จดทะเบียนอ่าสาบก็แล้ว มันดีแต่ แต่อีป้อจะเอาไปสู้อัยยัง อีป้ออายุนักแล้ว อีป้อหวังหมู่เฮาลูกหลาน ควรช่วยกัน” (การจดทะเบียนอะไรก็แล้ว เป็นสิ่งที่ดี แต่พ่อคิดว่าพ่อจะจดไปทำไม พ่ออายุมากแล้ว พ่อคาดหวังให้ลูกหลานควรที่จะช่วยเหลือกัน) ดังคำกล่าวของพ่อหมอบอกว่า “ฝ่าหรั่งมันมาหาอีป้อหลายเตื่อ โดยมีนายหน้าคนไทยพามาหาขอซื้ออีป้อบอกยาซื้อและมาขอต้นตำรับยา สูตรยาและวิธีการรักษาจากอีป้อ เช่น ต้นเป็ล้าหลวง บอกว่าจะเอาไปพิสูจน์ จนบ่าเตี่ยว 16 ปีแล้วมันยังบ่มาคืนหื้ออีป้อเลย” (พวกฝรั่งได้มาพบพ่อหลายครั้ง โดยมีนายหน้าคนไทยพามาพบ เพื่อขอให้พ่อบอกเรื่องยาและมาขอตำรับยา สูตรยาและวิธีการรักษาจากพ่อ เช่น ต้นเป็ล้าหลวง โดยบอกว่าจะเอาไปพิสูจน์ จนถึงขณะนี้ 16 ปีแล้วฝรั่งเหล่านั้นยังไม่ได้นำมาคืนให้พ่อเลย)

จะเห็นได้ว่า เมื่อทำกระบวนการกลุ่มพบว่า พ่อหมอบอกทั้ง 10 คน มีความตระหนักในสิทธิและห่วงหาพันธุกรรมป่าสมุนไพร พ่อหมอบอกทุกคนจะใช้สมุนไพรอย่างประหยัดและเห็นคุณค่าให้ความเคารพต่อกัน ซึ่งพ่อหมอบอกทุกคนรู้ว่าต้นไม้มันมีอายุอยู่ เวลาจะนำมาใช้ก็นำมาเฉพาะที่จำเป็น พ่อหมอบอกทุกคนปลูกสมุนไพรที่ตนเองได้ใช้บ่อยไว้ในบริเวณบ้าน และบริเวณในสวนลำไยสังเกตได้ว่า ส่วนใหญ่จะเป็นสมุนไพรที่ขึ้นในป่าในสมัยก่อนและมีไม่มาก พ่อหมอบอกว่า บางชนิดโคซ้า บางชนิดนี้ก็ตายไป เพราะดินฟ้าอากาศมันเปลี่ยนแปลงไป ดินในป่ากับดินในบ้านไม่เหมือนกัน ทำให้ไม่สามารถหาสมุนไพรที่มีคุณภาพได้เพียงพอ ถ้ามีการซื้อขายกันในราคาแพงกลายเป็นธุรกิจเชิงพาณิชย์ สังเกตได้ว่า พ่อหมอบอกทุกคนจะพูดถึงความไม่สบายใจต่อการเปลี่ยนแปลงที่เร็วเกินไปที่ทำให้คนรุ่นใหม่หลงลืมวัฒนธรรมประเพณีที่ดี พ่อหมอบอกทุกคนเรียกร้องและทุกคนยินดีที่จะให้ความช่วยเหลือต่อทางราชการในการถ่ายทอดและรวบรวมตำราสูตรสมุนไพรของตนเอง

ไว้ให้ แต่ต้องเคารพครูบาอาจารย์ และยินดีที่จะเข้าร่วมชมรมกับฝ่ายอื่น ๆ ทั้งนี้พ่อหมอทุกคนได้พยายามคิดที่จะตั้งกลุ่มหมอเมืองจริง ๆ ที่มีใช้หมอแผนโบราณขึ้นมาแทนแล้ว แต่ทางสถานการณ์ให้การยอมรับและกฎหมายไม่เปิดโอกาสให้พ่อหมอเหล่านี้ได้ดูแลคนไข้ตามความสามารถและประสบการณ์ของตน ถึงแม้กฎหมายไม่เอื้อต่อการปฏิบัติ แต่จำนวนผู้คนที่ป่วยไปหาพ่อหมอตลอดระยะเวลามากกว่า 20 ปีขึ้นไป จำนวนหลายหมื่นหลายพันคนมาแล้วที่พ่อหมอได้ช่วยเหลือประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่ในปัจจุบันประสบกับปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ผิดหวังกับการรับบริการจากโรงพยาบาลก็มาพึ่งพ่อหมอให้ช่วยรักษา ส่วนในอนาคตพ่อหมอทุกคนต้องการให้สมุนไพรอยู่กับป่า อยากรักษาป่า แล้วจะมีสมุนไพรและต้องการให้มีคนสืบทอดภูมิปัญญาของตน และพ่อหมอนยินดีที่จะให้ความร่วมมือทุกอย่าง เพราะตลอดชีวิตอายุของพ่อหมอได้รับใช้สังคมมาตลอดจนถึงปัจจุบัน

นอกจากได้ศึกษาประเด็นความตระหนักในสิทธิแล้ว ผู้ศึกษายังพบว่า ยังมีปัจจัยหลายอย่าง ที่ส่งผลกระทบต่อการลดลงของทรัพยากรป่าไม้สมุนไพร เมื่อผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มสังเกตการณ์และการพูดคุย หมอเมืองหลายคนได้พูดถึงประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อลดลงของทรัพยากรป่าไม้สมุนไพร พบว่ามีปัจจัยหลายอย่างเข้ามาเกี่ยวข้องสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

1) การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตการเกษตร

สมัยก่อนชาวบ้านอำเภอจอมทองประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นหลัก คือ ทำการเกษตรสวนลำไย ลิ้นจี่ ข้าว ยาสูบและปลูกดอกไม้ เมื่อการพัฒนาได้เข้ามาในพื้นที่ ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรม ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป ที่ดินทางเกษตรถูกกว้านซื้อโดยนายทุนเพื่อสร้างโรงงานผลไม้กระป๋อง โรงงานเกษตรแปรรูป ป่าถูกทำลายถูกบุกรุกจากนายทุนเพื่อสร้างรีสอร์ท และร้านอาหารโรงแรม ที่พัก พืชสมุนไพรที่เป็นยาและอาหารพื้นเมืองมีจำนวนลดลง เป็นผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของระบบวัฒนธรรมสังคมที่รับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาแทน เป็นผลให้ความเชื่อและนิสัยของคนในชุมชนเปลี่ยนไป รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพในแง่ของการใช้ประโยชน์เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลกระทบต่ออาชีพเลี้ยงสัตว์เพื่อยังชีพ วัว ควาย ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นสัตว์ใช้แรงงานในทุกนา เดี่ยวนี้ถูกซื้อขายเพื่อทำเป็นอาหารส่วนพืชเกษตร เช่น หอมหัวใหญ่ กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก และต้นยูคาลิปตัส ของนายทุนถูกนำมาปลูกแทนผลไม้ สิ่งก็ตามมาก็คือ บริษัทปุ๋ย ยาฆ่าแมลงนำสินค้ามาขายในท้องที่อำเภอจอมทองจำนวนมาก ส่งผลให้แหล่งน้ำและดินเสื่อมสภาพจากการบุกรุกที่ทำกิน เกิดการเสียดุลทางธรรมชาติและระบบนิเวศ ตั้งแต่ตัวเกษตรกรป่วยด้วยสารพิษ ปลาในน้ำที่นาถูกสารพิษ ทำให้ดินพืชสมุนไพรและพืชอื่น ๆ ตลอดจนถึงสัตว์เลี้ยงต่างๆ ที่เคยปล่อยให้หากินอยู่ในป่าได้ล้มตายไปเป็น

จำนวนมาก พ่อหมอบอกว่า มีการนำสารเคมี สารพิษมาใช้มากเกินไป พืชผักที่ใช้เป็นอาหารมีแต่สารพิษ ซึ่งพ่อหมอต้องแยกพันธุ์พืชสมุนไพรของตนเองแยกไปปลูกในบริเวณพื้นที่อันน้อยนิด เนื่องจากที่ดินที่จะใช้ปลูกขยายพันธุ์มีราคาแพง ประกอบกับฐานะพ่อหมอยากจนจึงไม่มีที่ดินและเงินทุนในการจะขยายพันธุ์พืชสมุนไพรตามเจตนารมณ์ของกลุ่มพ่อหมอ อย่างไรก็ตาม พ่อหมอบอกว่าจะอนุรักษ์เท่าที่จะทำได้ แต่ถ้าเป็นไปได้กลุ่มหมอเมืองเหล่านี้อยากให้ภาครัฐช่วยจัดสรรที่ดินสาธารณประโยชน์เพื่อใช้ปลูกพืชสมุนไพรสำหรับไว้กินไว้ใช้ต่อไป

2) การเพิ่มขึ้นของประชากรนำไปสู่การขยายบ้านเรือนที่ทำกิน

อำเภอจอมทองเติบโตรวดเร็วมากจากระยะเวลา 40 ปี ที่ผ่านมา มีประชากรเพิ่มขึ้นจากปี 2500 (46,264 คน) ปัจจุบันมีประชากร 65,424 คน ส่งผลให้เกิดการตัดพันธุ์ไม้พืชสมุนไพรและป่าไม้ สถานภาพครอบครัวของชาวอำเภอจอมทองส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย คือ เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะย้ายเข้ามาอยู่บ้านฝ่ายหญิงตามธรรมเนียมท้องถิ่นภาคเหนือ อีกประการหนึ่งผู้หญิงที่เป็นคนสุดท้องจะเป็นฝ่ายที่ได้รับการครอบครองบ้าน และดูแลบิดามารดาของตนเอง บางครอบครัว มีที่ดินอยู่จำกัด แต่มีลูกสาวและลูกชายหลายคนจึงทำให้ที่ดินไม่พอแบ่งปันให้อยู่อาศัยและทำมาหากิน เมื่อมีการปลูกบ้านเพิ่มขึ้นก็ทำให้พื้นที่ในการปลูกพืชผักต่าง ๆ ลดลง ต้นไม้ถูกโค่นล้มไปเพื่อเป็นทำเลที่อยู่อาศัย และสภาพที่ตั้งบ้านเรือนของชาวอำเภอจอมทองจะมียุ่งซ้ำและเล้าหมู คอกวัว ควาย และครัวไฟอยู่นอกบริเวณบ้าน ซึ่งธรรมเนียมประเพณีจะกระทำข้างนอกบ้านจึงทำให้เกิดความคับแคบ พืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ถูกทำลาย พ่อหมอทราบแล้วบอกว่า “ที่ดินมันมีน้อย อีป้อมีลูกหลานนัก หื้อแบ่งไปดีเยี่ยะสวนสมุนไพรเหลือน้อยเดียว” (พ่อหมอมิที่ดินน้อยแต่มีลูกหลานจำนวนมาก พื้นที่ที่จะใช้ปลูกสมุนไพรจึงเหลือนิดเดียว) ประกอบกับพื้นที่อำเภอจอมทองได้ขยายเขตเป็นจังหวัดสาขาเพื่อสร้างส่วนราชการระดับจังหวัด เช่น ศาลจังหวัดที่ดินจังหวัด เพราะเป็นอำเภอศูนย์กลางติดต่อสายใต้ของจังหวัดเชียงใหม่ที่จะเป็นเส้นทางไปสู่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลจากการขยายเขตทำให้ราคาที่ดินของอำเภอจอมทองราคาสูง กลุ่มพ่อหมอเมืองเล่าว่า เมื่อมีภูมิปัญญาคน คือ หมอเมืองพร้อมแล้ว แต่ทรัพยากรป่าไม้และสมุนไพรไม่มีที่คิดจะทำเพื่อการปลูกและขยายพันธุ์ ส่วนสูตรตำรับยา วิธีการหีบยา ซึ่งหมอแต่ละคนได้เล่าเรียนถ่ายทอดมาจากอาจารย์ต่างกัน การรณรงค์ให้มีการสร้างกลุ่มให้มีส่วนร่วมในการมีสิทธิของตนเองที่สงวนอนุรักษ์ไว้ตามสูตรตำรับยา พ่อหมอแต่ละคนยินดีพร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะว่า ข้อเสนอทางกฎหมายของรัฐบาลเป็นการสร้างเกราะคุ้มครองสิทธิภูมิปัญญาไทยมิให้ต่างชาติมาขโมยลิขสิทธิ์ไปเหมือนอย่างพ่อหมอแดงเคยได้รับ พ่อหมอเมืองทุกคนตอบคำถามนี้ว่า จะรักษาสิทธิของตนเพื่อลูกหลาน พ่อหมอมิจิตสำนึกโดยไม่คำนึงถึงธุรกิจการค้าเลย พ่อหมอหวังวิชาไว้ให้ชาวบ้านและอนาคตของอนุชนรุ่นลูกหลาน พ่อหมอนานแก้วกล่าวเสริมว่า “อีป้อมีได้สู้มาว่า ญี่ปุ่นมาขอซื้อ

ว่านหางจระเข้ และต้นยางจืด มีแต่ไค เอทหมด มันเอาไปหีบบริษัทของมันเพื่อผลิตเป็นยา อีป้ออยากหื้อทางราชการช่วยตรวจสอบดูว่ามันชื่อของหมู่เฮาไปถูก มันเบ้งมาขายหื้อเฮาเบง อย่างอีใช้บ่าได้” (พ่อได้ทราบว่ามีผู้ปลูกมากว่านชื่อว่านหาง จระเข้และต้นยางจืดทั้งหมดเพื่อนำไปผลิตเป็นยา พ่อหมออยากให้ทางราชการช่วยตรวจสอบดูว่าพวกเขาชื่อของเรา โดยใช้ทุนต่ำแล้วแปรรูปมาขายราคาสูง เพราะการทำเช่นนี้ใช้ไม่ได้) กระบวนการรักษาโรคจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีการซื้อขายเชิงธุรกิจสมุนไพรที่หายากและมีค่า เช่น ต้นยางจืด ต้นเปล้าน้อย ซึ่งที่จอมทองเป็นพื้นที่ที่ปลูกพืชสมุนไพรเหล่านี้ได้ดีที่สุด ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนในท้องถิ่นเป็นการแก้ไขปัญหาด้วยชุมชนเอง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเหล่านี้มีผลต่อการเลือกและตัดสินใจร่วมกันทั้งด้านการรักษาโรค โดยใช้สมุนไพรในท้องถิ่น การใช้วัสดุและทรัพยากรที่มีอยู่มาดัดแปลงโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งระบบรัฐ (อมร นนทสูตร, 2525) ที่พบได้ในชุมชนจอมทอง เช่น พ่อหมอจะแสวงหาไม้ไผ่นำมาจักสาน เป็นที่ตากพืชสมุนไพรให้แห้งและสามารถเก็บไว้ใช้ได้นาน การเก็บเมล็ดพันธุ์เพื่อนำมาแจกจ่ายให้คนในชุมชนช่วยกันปลูก ขยายพันธุ์พืชสมุนไพรที่ใช้เป็นอาหารและยาในชุมชน นอกจากนี้ พ่อหมอทุกคนมีวิถีชีวิตผูกพันกับป่ามาตลอดท่านกล่าวว่า “มีป่ามีน้ำมีอาหารมียาสมุนไพร” พ่อหมอทุกคนจะเป็นผู้นำทางพิธีกรรมในการบวชป่าเพื่อให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าป่า โดยนำพิธีกรรมทางศาสนามาเชื่อมโยงในบริการทางสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น